

Divanda Ru'us Kalemî'nden, maliyede başmuhasebe, Anadolu ve İstanbul kalemlerinden ve Defterhâne'den çıkarılmış derkenarlarla sadrazam buyruğundaki bulunan arzuhal (BA, Ru'us Kalemî, Dosya nr. 238/72)

bu yüzyılın ortalarından itibaren belirli bir tasnife tâbi tutulup ayrı ayrı defterlere kaydedilmeye başlandı, bu gelişme belgelere de yansdı. Ru'us emri adı verilen belgeler üzerinde bu kaleme mahsus işaretler zikredilen dönemden itibaren kullanıldı. XVIII. yüzyılda bu kalemin defterleri daha zengin bir muhtevaya sahip oldu. Özellikle merkez teşkilâtındaki tevcihatın işlendiği defterlerde makama, isme, pâyeye göre bölümler oluşturuluyor, boşta kalan eski mansip sahipleri için de ayrı bölüm tanımlanıyor (ru'us defterleri için bk. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, s. 72-84). Ru'us Kalemî'nin âmirine ru'us kesedarı adı veriliyordu. Belgelerde ismine ancak XVII. yüzyıl sonlarında rastlanan bu görev XVIII. asırda yıllık tevcihat sistemine tâbi idi. Bu göreve Divân-ı Hümâyün Kalemî içerisinde yetişmiş kâtiplerden tayin yapılırdı. Küçük rûznâmçeci sefere gönderildiğinde merkezdeki vekâletine ru'us kesedarları tayin edilirdi (BA, A.RSK, nr. 1571, s. 29).

XVIII. yüzyılda kalemde işlem gören belgelerden imâmet, hitâbet, müezzinlik, kayyımlik gibi cihetlerden 1 kuruş; kitâbet ve cibâyetten 2 kuruş; tevlîyetlerden 10 akçenin altı için 4, 10 akçe için 5, 20 akçe

için 10 ve 40 akçe için 20 kuruş; zâviye-darlıklardan 4 kuruş; kapıcılık, matbah-ı âmire ve helvacı neferlerinden 1 kuruş; cerrah mülâzımlarından 2,5 kuruş; 4 akçenin üzerindeki cibâyete ve kitâbetlerden 4 akçenin katına göre 2, 3, 4 ve 5 kuruş; nezâretlerden 2 kuruş harç alınırdı. Aylık toplanan harç reisülküttâb, ru'us kesedarı ve kâtipler arasında eşit olarak paylaşılırdı.

BİBLİYOGRAFYA :

Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 45-51; Gül Akylmaz, *Reis-ül-küttâb ve Osmanlı Hâriciye Nezâretinin Doğuşu* (doktora tezi, 1990), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; C. Woodhead, "Research on the Ottoman Scribal Service, c. 1574-1630", *Festgabe an Josef Matuz: Osmanistik-Turkologie-Diplomatik* (ed. G. Winkelhane), Berlin 1992, s. 311-327; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994, tür.yer.; C. V. Findley, *Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Reform: Bâbiâli 1789-1922* (trc. İzzet Akyol – Latif Boyacı), İstanbul 1994, tür.yer.; Virginia Aksan, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı: Ahmed Resmi Efendi 1700-1783* (trc. Özden Arkan), İstanbul 1997, s. 25; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi* (haz. Yusuf İhsan Genç v.dğr.), İstanbul 2000, s. 72-84; Recep Ahışalı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2001; Ahmet Önal, *18. Yüzyıla Ait Buyuruldu Mecmuası* (yüksek lisans tezi, 2006), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, tür.yer.; Nejat Göyünç, "XVI. Yüzyılda Ru'us ve Önemi", *TD*, sy. 22 (1967), s. 17-33; Pakalın, III, 71-72; Halil İnalık, "Reisülküttâb", *İA*, IX, 671-683.

RECEP AHİŞALI

RUVEYM b. AHMED

(رويم بن أحمد)

Ebû Muhammed Ruveym
b. Ahmed el-Bağdâdî
(ö. 303/915-16)

İlk sûfilerden.

Bağdat'ta doğdu. Beni Şeybân kabilesine mensuptur. Dönemin ünlü sûfilerinden Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Muhammed el-Cerîrî, İbn Atâ, Ebû Osman el-Hîrî ve Ebû Saîd el-Harrâz ile görüştü. İbn Haffî, Ca'fer el-Huldî ve Ebû Abdullah b. Muhammed er-Râzî kendisinden faydalandı. Hatîb el-Bağdâdî'nin devrin imamlarından biri olarak zikrettiği Ruveym, Dâvûd ez-Zâhirî'nin mezhebine mensup bir fakihdir (*Târîhu Bağdâd*, VIII, 430). Ferîdüddin Attâr onun bir dönem kadılık yaptığını ve halifenin güvenini kazandığını söyler (*Tezki-retü'l-evliya*, s. 506). Ruveym'in hadis ve kıraat ilimleriyle de meşgul olduğu kaydedilir. Kıraat hocası aşere imamlarından Hâlef b. Hişâm'ın meşhur iki râvisinden biri olan İdrîs b. Abdülkerîm'dir (Sülemî, s.

180). Bağdat'ta vefat eden Ruveym Şûfiyye Kabristanı'na defnedildi.

Tasavvufu, "Senin hiçbir şeye mâlik olmaman, hiçbir şeyin de sana mâlik olmasındır" şeklinde tarif eden Ruveym, Cüneyd gibi temkinli bir tasavvuf anlayışını benimsemiştir. Bu tavrı tercihinde fakihliğinin yanında faal olarak sosyal hayatın içinde yer almasının da etkisi olmalıdır. Kaynaklarda Ruveym'in adı, Cüneyd'in yanında Muhâsibî ve Amr b. Osman el-Mekki gibi isimlerle bir arada zikredilmekte ve bu grubun içinde yer alan sûfilerin ilimle hakikatleri (şeriatla tasavvufu) telif ettikleri belirtilmektedir (Kuşeyrî, s. 87). Ruveym temkin konusunda Cüneyd ile aynı görüşleri paylaşmakla beraber fakr, tevekkül ve halvet gibi meselelerde ondan ayrılır.

Mârifet, muhabbet, fakr, tevekkül, sıdk, semâ, velâyet gibi konular üzerinde özgün fikirleri olan Ruveym'in bunlara dair sözlerinden çok azı bugüne ulaşmıştır. Talebelerinden İbn Haffî'e söylediği, "Tasavvuf yolunda yapılması gereken ilk şey canını feda etmektir, bunu göze alamıyorsan bu yola girip de sûfilerin saçma sapan sözleriyle hiç uğraşma!" cümlesi Ruveym'in tasavvuf anlayışını özetler mahiyettedir. Onun bu titiz yaklaşımı mutasavvıfları tenkit noktasında önem arzetmektedir. Ruveym, sûfilerin gerekli durumlarda birbirlerini eleştirmeleri halinde hayır üzere bulunacaklarını söyler; hatalı düşünceler ve uygulamalar karşısında eleştiri mekanizmasını işletmeyip âdeta bir uzlaşma hali sergileyecek olurlarsa helâk olacaklarını belirtir (Sülemî, s. 181; Şehâbeddin es-Sühreverdî, s. 112).

Hakîm kelimesini "velî" anlamında kullanan Ruveym, velîlerin tavırlarının dinî hükümlerin uygulanması noktasında önem arzettğini özellikle vurgulamaktadır. Ona göre sûfiler, bilhassa velâyet makamına nâil olanlar dinî emirlerin hayata geçirilmesi aşamasında halk için kolaylığı esas almalı, bunları kendilerine tatbik ederken özenli davranmalıdır (Kuşeyrî, s. 108). Ruveym, döneminin tartışma konularından biri olan fakrı "maddî hiçbir şeye sahip olmamak" şeklinde yorumlamaz; ona göre fakir sırrını koruyan, nefisini gözetleyen ve Allah'ın farzlarını ifa eden kimsedir. Ruveym'in fakirliği maddî açıdan değil mânevî yönüyle değerlendiren bu yaklaşımının sonucu olarak zenginlerle bir arada bulunmayı tercih etmesi ve mutasavvıfların fakr meselesindeki genel anlayışına muhalif davranması eleştirilmiştir (Hücvîrî, s. 237). Onun fakr konusundaki görüşleri-

le tevekkül hakkındaki kanaatleri birbiriy-le uyum arzeder. Zira ona göre tevekkül va'd-i ilâhîye güvenmektir (Serrâc, s. 50).

Ruveym sûfilerin semâ yaparken birtakım gaybî mânalar müşahede ettiklerini, bu mânaların vecd sahibini kendilerine yönelttiğini, onun da bu nimetten dolayı ferahlık ve zevk duyduğunu, daha sonra araya bir perde çekildiğinde yaşadığı zevk ve şevkin hüzne dönüştüğünü, bu halî tecrübe edenlerden bazılarının ağladığını, bazılarının da üstlerini başlarını yırttığını söylemiştir. Onun bu ifadeleri vecd halinin ilk psikolojik tahlillerinden biri olması bakımından önemlidir (Kuşeyrî, s. 459). Hüc-vîrî, Ruveym'in semâ konusunda dair eserler kaleme aldığını ve bunlardan birinin adının *Galâtü'l-vâcidin* olduğunu söylemektedir. Hüc-vîrî'nin ifadelerinden bu eseri gördüğü anlaşılmaktadır (*Keşfü'l-mahcûb*, s. 237).

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma': İslâm Tasavvufu* (trc. H. Kâmil Yılmaz), İstanbul 1996, s. 50; Sülemî, *Tabakât*, s. 180-184; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, Beyrut 1967, X, 296; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 430-431; Kuşeyrî, *Risâle* (Uludağ), s. 87, 108, 459; Hüc-vîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 237-238, 307; Herevî, *Tabakât*, s. 2-264; Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliya* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s. 504-506; Şehâbeddin es-Sühreverdî, *'Avârifü'l-ma'ârif*, Beyrut 1966, s. 53, 56, 112, 176; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 130; Şa'rânî, *eṭ-Ṭabakât*, I, 103; A. Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, North Carolina 1975, s. 59.

SALİH ÇİFT

RUVEYS

(رويس)

Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Mütevekkil el-Lü'lü el-Basrî (ö. 238/852)

Kırâat-i aşere imamlarından

Ya'küb el-Hadramî kıraatinin meşhur iki râvisinden biri.

Hayatı hakkında bilgi bulunmamakla birlikte hoca-talebe ilişkileri dikkate alındığında Basra'da veya çevresinde doğduğunu ve eğitimini bu şehirde aldığını söylemek mümkündür. Ruveys lakabıyla anılmasının sebebi bilinmiyorsa da "re's" (baş)

kelimesinin ism-i tasgiri olan ve her şeyin en yüksek noktası için kullanılan bu kelimenin onun kıraat alanındaki üstünlüğüyle ilgili olduğu düşünülebilir. Kaynaklar Basralı Ya'küb el-Hadramî dışında başka bir hocasından söz etmemekte ve Hadramî'nin en önde gelen talebesi olduğunu belirtmektedir. Ebû Amr ed-Dânî de onun Ya'küb el-Hadramî'nin en iyi öğrencisi olduğunu söylemiştir. Ya'küb'un önde gelen talebelerinden Ebû Hâtim es-Sicistânî, Ruveys'in hocasının önünde Kur'an'ı defalarca hatmettiğini ve her dersin sonunda hocasının onun okuyuşuyla ilgili takdirlerini ifade ettiğini belirtmiştir (İbnü'l-Cezerî, II, 235). Kırâat-i aşereyle ilgili kaynaklarda Ya'küb el-Hadramî kıraatinin iki râvisinden birinin Ruveys olduğuna ittifak edilmesinin onun bu kıraatin zaptı ve rivayeti konusunda uzman sayıldığını göstermektedir. Basra'da vefat eden Ruveys'ten Ebû Bekir Muhammed b. Hârûn et-Temmâr ve Şâfiî fakihî Zübeyr b. Ahmed ez-Zübeyrî gibi şahsiyetler istifade etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mihrân en-Nisâbü'rî, *el-Gâye fi'l-kurâ'âtü'l-âşr* (nşr. M. Gıyâs el-Canbâz), Riyad 1411/1990, s. 126; Enderâbî, *Kurâ'âtü'l-kurâ'âtü'l-ma'rûfîn* (nşr. Ahmed Nusayyif el-Cenâbî), Beyrut 1405/1985, s. 136, 138-139; Ebû'l-Alâ el-Hemedânî, *Gâyetü'l-ihüşâr* (nşr. Eşref Muhammed Fuâd Tal'at), Cide 1414/1994, I, 50, 120-121; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurâ'* (Altıkulaç), I, 428; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 234-235.

TAYYAR ALTIKULAÇ

RÛY-İ İRÂK

(روی عراق)

Türk müzikisinde bir birleşik makam.

Rûy-i ırâkı Seydî ve Abdülbâki Nâsır Dede terkipler arasında zikreder. XV. yüzyıldan sonra uzun süre kullanılmadığı anlaşılan bu makam Ahmet Avni Konuk (ö. 1938) tarafından yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır. Irak perdesinde karar eden birleşik makamlar grubuna dahil olan rûy-i ırâk makamının seyri inicidir. Dizisi, yerindeki segâh makamı dizilerine Irak perdesindeki hicaz ve segâh dörtlülerinin eklenmesiyle meydana gelmiştir. Tam karar iraktaki segâh dörtlüsüyle yapılır (segâh dizisi

Verinde sematik segâh dizisi

Segâh beslisi

Irakta hicaz dörtlüsü

Irakta segâh dörtlüsü

Rûy-i irâk makamı dizileri

şematik olarak yazılmıştır, ayrıntılar için bk. SEGÂH).

Rûy-i irâk makamının güçlüsü segâh makamı gibi nevâ perdesidir. Esasen rûy-i irâk makamının asma kararlar, donanım, perde isimleri, genişleme ve seyir gibi özellikleri aynen segâh makamı gibidir. Aralarındaki fark sadece karar perdesinin değişik oluşundan ibarettir. Karar perdesi değiştiğine göre yedenin de değişmesi tabiidir; rûy-i irâk makamının yedeni acem-aşiran (bakiye diyezli fa) perdesidir. Karar perdesi üzerinde bulunan segâh dörtlüsünün sesleri ise Irak, rast, düğâh ve segâhtır.

Bu makamın irakta segâh ile değil hicaz dörtlüsü ile karar ettiğini ileri sürenler de olmuştur. Bu konuda Kantemiroğlu'nun *Kitâbü İlmi'l-mûsikî alâ vecihü'l-hurûfât* adlı eserindeki tarif önemlidir: "Segâh perdesinden hareket edip tîz ve nerm perdelerde tamam segâh makamını gösterir. Ondan sonra gelip tamam perdeler Irak perdesinde karar kılar". "Tamam perdeler ile" ibaresi kararın hicazlı değil segâhlı olduğunu gösteren bir ifadedir. Çünkü bu perdedeki hicaz dörtlüsünün üçüncü sesi bir ara perde olan kürdîdir. Neyzen Emin Dede'nin (Yazıcı) bu makamdaki peşrevi ve Ahmet Avni Konuk'un Mevlîvî âyini de irakta segâhlı karar etmekte olup iraktaki hicaz sadece bir geçkiden ibarettir. Çok az kullanılmış olan rûy-i irâk makamına yukarıda zikredilen peşrev ve Mevlîvî âyini örnek olarak verilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Seydî, *el-Matla'*, TSMK, III, Ahmed, nr. 3459, vr. 16^p, 33^p; Kantemiroğlu, *Kitâbü İlmi'l-mûsikî alâ vecihü'l-hurûfât: Mûsikiyi Harflerle Tesbüt ve İcrâ İlminin Kitâbı* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2001, s. 108-109; Abdülbâki Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 60; Hâşim Bey, *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 77; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri* (nşr. Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 192-194, 294; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*, İstanbul 2006, s. 505.

İSMAIL HAKKI ÖZKAN

Rûy-i irâk makamı seyir örneği